

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОБСТАВИН, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ З'ЯСУВАННЮ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА В БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

FEATURES OF CIRCUMSTANCES TO BE ESTABLISHED DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD IN THE BANKING SECTOR

Криушенко Л.І.,

здобувач

Національної академії прокуратури України

Стаття присвячена аналізу й дослідженню кримінально-правових аспектів виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню. Досліджено криміналістичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій (допит, обшук, слідчий огляд). Надані певні висновки й пропозиції, спрямовані на вдосконалення методики розслідування шахрайства в банківській сфері.

Ключові слова: предмет доказування, обставини, що підлягають з'ясуванню, слідчий огляд, обшук.

Статья посвящена анализу и исследованию уголовно-правовых аспектов обнаружения обстоятельств, подлежащих выяснению. Исследованы криминалистические особенности проведения отдельных следственных (розыскных) действий (допрос, обыск, следственный осмотр). Сформированы определенные выводы и предложения, направленные на совершенствование методики расследования мошенничества в банковской сфере.

Ключевые слова: предмет доказывания, обстоятельства, подлежащие выяснению, следственный осмотр, обыск.

The article is devoted to the analysis and study of the criminal legal aspects of identifying the circumstances to be established. Studied forensic features of carrying out separate investigative (search) actions (interrogation, search, examination, investigation). Provided certain conclusions and proposals aimed at improving the methods of investigation of fraud in the banking sector.

Key words: subject of proof, circumstances to be established, investigatory inspection, search.

Постановка проблеми. Питання формування комплексної методики розслідування шахрайства в банківській сфері потребує дослідження та встановлення обставин, що підлягають встановленню.

Стан опрацювання. У юридичній літературі висловлювалися міркування щодо встановлення обставин при розслідуванні шахрайства в банківській сфері [1, с. 85–87; 7, с. 214; 13; 21, с. 89–93]. Проте окремі питання залишаються невирішеними.

Виклад основного матеріалу. Більш доцільним, на наше переконання, буде застосовувати категорію «обставини, що підлягають з'ясуванню»¹. Це пов'язано з тим, що встановлення обставин, які підлягають з'ясуванню, закон пов'язує з початком досудового розслідування. Необхідно зазначити, що кримінальний процесуальний закон (ст. 214 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України)) регламентує процесуальний порядок початку досудового розслідування й передбачає необхідність прийняття будь-якої інформації про вчинене кримінальне правопорушення без проведення її попередньої перевірки, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після постійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єди-

ного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) і розпочати розслідування.

Підставою ж для внесення відомостей до ЄРДР є обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК України). Ці обставини насамперед повинні підтверджуватися наявністю таких елементів складу кримінального правопорушення, як об'єкт і об'єктивна сторона. Водночас необхідно пам'ятати, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину й не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду (ст. 62 Конституції України). Більш того, Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події (затверджена Наказом МВС України від 06.11.2015 р. № 1377) регламентує порядок і перелік відомостей, що необхідно зазначити при прийнятті заяв від громадян. Йдеться про матеріальну шкоду, застосування погроз чи фізичного насильства, наявність очевидців правопорушення та ін. Окрім цього, саму подію злочину неможливо сприйняти безпосередньо, оскільки вона відбулася в минулому. Такого роду події й факти встановлюються опосередковано завдяки тому, що вони залишають сліди як матеріальні (зміни у світі речей), так і ідеальні (спогади людей). Виходячи з цього, доведення події шахрайства в банківській сфері припускає всебічне з'ясування всіх обставин, які характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, що необхідні для його правильної кваліфікації.

¹ З'ясувати – це 1) досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь // Визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак // Довідуватись, дізнаватись про щось; 2) Відкривати, розкривати що-небудь приховане [4, с. 485].

На нашу думку, систему обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні шахрайства в банківській сфері, необхідно представити таким чином:

1. Обставини, що належать до предмета доказування, який складає основу карно-процесуальної діяльності, – тобто ті обставини, які перераховані у ст. 91 КПК України та відіграють важливу роль у формуванні криміналістичної методики шахрайства. Проте перелік обставин, які включено до предмета доказування (ст. 91 КПК) має орієнтовний, а не вичерпний характер. Іншими словами, йдеться про те, що предмет доказування охоплює більш широке коло обставин, ніж необхідне для встановлення ознак складу злочину. Повною мірою це відноситься й до події злочину. Так, у п. 1 ст. 91 КПК України зазначається, що доказуванню підлягають «подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину)», а у ч. 2 акцентується увага на тому, що доказування полягає у збиранні, перевірці й оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Останні будуть залежати від конкретних обставин конкретної події злочину й особистісних якостей особи-злочинця.

Слід зазначити, що предмет доказування за своїм обсягом ширший за комплекс елементів криміналістичної характеристики. Водночас криміналістична характеристика за своїм інформаційним, пізнавальним потенціалом є інформативною, що дозволяє швидко зосередити увагу й вирішувати ті завдання, які визначають ефективність розкриття й розслідування злочинів. Стосовно цього, як вбачається, комплекс елементів криміналістичної характеристики має велику пізнавальну цінність, тому що поряд з індивідуальною значимістю окремих елементів дає можливість використовувати залежності між елементами (нерідко в криміналістичній літературі йменовані закономірними зв'язками), які створюють передумови для визначення особи злочинця, шляхів формування слідчих версій і визначення напрямку розслідування. Отже, серед обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні шахрайства з фінансовими ресурсами в банківській сфері (враховуючи рівень спільності, типу криміналістичну характеристику), необхідно назвати:

2. Обставини, що обумовлені криміналістичною характеристикою злочину та відіграють важливу роль у відтворенні картини події злочину, розшуку особи, виявлення й вилучення слідів злочину – умови роботи підприємства, установи або організації та кредитно-фінансової установи; коло службових прав і обов'язків осіб, що вчинили злочин; встановлення факту використання посадовою особою своїх службових повноважень всупереч інтересам служби, а також вчинення нею діяння з корисливої або іншої особистої зацікавленості; наявності причинного зв'язку між діями винного й наслідками, що настали; встановлення факту заснування фіктивної фірми; встановлення обстановки вчинення злочину; обставини, що характеризують особистість обвинувачуваного; обставини, що сприяють вчиненню злочину; у

чому конкретно полягали неправильні дії (бездіяльність) посадової особи; час, місце й спосіб вчинення неправильних дій (бездіяльності); чи існує причинний зв'язок між діями (бездіяльністю) і шкідливими наслідками, що наступили; розмір збитку, заподіяного злочинними діями (бездіяльністю) посадових осіб, ступінь його значущості.

3. Обставини, що виходять з ознак кримінально-правової характеристики певного виду, групи злочинів або конкретного складу злочину – визначення порядку передбаченого законодавством здійснення господарської діяльності, визначення предмета злочину, встановлення кваліфікуючих ознак, встановлення повторності й сукупності злочинів та інші; обставини, що враховуються при обранні запобіжного заходу.

4. Обставини, що виходять за межі зазначених пунктів, проте факт їх встановлення має юридичне значення для встановлення інших.

Процес встановлення обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні кожного злочину, детально регламентований законом, тобто має певну процесуальну форму. Йдеться про певний процесуальний порядок оформлення або фіксації (складання протоколів, застосування науково-технічних засобів, винесення постанов та інші). Погодимось з тим, що істина може бути встановлена тільки в тому випадку, коли вибір і застосування засобів пізнання відповідає: 1) характеристикам (особливостям) об'єкта пізнання; 2) завданням дослідження; 3) умовам, у яких воно здійснюється [25, с. 35]. Обставини, що підлягають з'ясуванню, ставлять перед слідчим завдання фіксувального та пошукового характеру, вирішення яких відбувається при проведенні слідчих дій. Фіксувальні пов'язані із закріпленням наявних слідів злочину, що зберігаються в матеріальній та ідеальній формі, в той час як пошукові спрямовані на відшукування злочинця та прихованих носіїв відомостей про подію [5, с. 181–184].

Особливістю чинного кримінально-процесуального законодавства України є те, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим у порядку, передбаченому КПК України, шляхом проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 93 КПК України). Водночас виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні шахрайства в банківській сфері, безумовно, має свої особливості, що накладає відбиток на організацію розслідування й повинне враховуватися при розробці методичних рекомендацій. Відповідно, це дозволяє говорити й про особливості процесуальних засобів (заходів), які спрямовані на їх встановлення, та певні особливості їх проведення. Йдеться про проведення початкових слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Отже, на наше переконання, обставини, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні шахрайства в банківській сфері, можуть бути встановлені за допомогою: 1) проведення окремих слідчих (розшукових) дій – слідчий огляд (місця події, документів); допит свідків, потерпілих, підозрюваних, заявни-

ків та ін.; допит очевидців злочину; обшук; 2) тимчасового доступу до речей, предметів і документів (як засіб забезпечення провадження); 3) проведення ревізії; 4) залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій; 5) залучення експерта; 6) проведення тактичних операцій; 7) проведення оперативно-розшукових заходів; 8) запитів, отримання довідок тощо.

Розглянемо окремі з них. Отже, важливу роль у розслідуванні шахрайства в банківській сфері відіграє слідчий огляд (ст. 214 КПК України). Об'єктами слідчого огляду при розслідуванні шахрайства в банківській сфері є: подрібні документи, печатки, штампи, місця їх виготовлення, обладнання та знаряддя, жилі, підсобні приміщення, на їх важливість вказують окремі науковці. У цьому розумінні О.В. Курман зазначає, що для вирішення першочергових завдань розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами необхідно (а) встановити, які документи були представлені кредитору для одержання позики або пільг щодо оподаткування, (б) визначити місцезнаходження документів, (в) провести їх вилучення, (г) вивчити зміст вилучених документів і перевірити дані, які містяться в них [17, с. 167–172]. Інші науковці серед основних завдань слідчого огляду документів називають: визначення загальної характеристики документа: який документ оглядається (вексель, кредитний договір, банківська виписка, платіжне доручення тощо), ким і кому він виданий чи адресований, зміст документа, які має реквізити (дата, номер і т. д.), наявність у документі змін, що виникли в результаті підчисток, травлення, дописок тощо; точність відтворення відбитків символів і знаків; спосіб тиснення; встановлення змісту, ознак подрібки, відповідності нормативно-правовим вимогам та інші [24, с. 34–35].

Труднощі при дослідженні документів полягають в одержанні необхідних даних, у зборі доказової інформації, у дослідженні операцій, виконаних суб'єктом підприємницької діяльності, які знаходять відображення в документах. Дослідження документів, що зберігають доказову інформацію про злочини у сфері банківського кредитування, є складним, багатоступеневим процесом і може здійснюватися за допомогою процесуальних засобів (огляд, експертиза, пред'явлення під час допиту, пред'явлення для впізнання). У зв'язку з цим правильною є рекомендація окремих науковців залучати спеціаліста [22, с. 35]. Йдеться про бухгалтерів, економістів та інших обізнаних осіб.

На нашу думку, особливості огляду документів при розслідуванні шахрайства в банківській сфері можуть бути зведені до такого: 1) проведення слідчого огляду в більшості випадків здійснюється на початковому етапі розслідування у справах цієї категорії злочинів. Це невідкладна слідча дія, й у випадках, що не терплять зволікання, вона може бути проведена до внесення матеріалів кримінального провадження до ЄРДР; 2) слідчий огляд дозволяє зібрати й зафіксувати інформацію, яка свідчить про вчинення злочину. Результати огляду дозволяють

одержати дані про кількість осіб, що брали участь у вчиненні злочину, про характер розподілу функцій між ними, ступінь злочинного професіоналізму в діяльності злочинців, характер технічних засобів, використаних для вчинення злочину, про ступінь попередньої продуманості злочинної акції тощо [28, с. 135]; 3) спрямований на перевірку справжності документів; 4) спрямований на виявлення ознак їх подрібки (інтелектуальної чи матеріальної); 5) виявлення слідів на документах.

Не менш важливим є слідчий огляд документів на електронних носіях, а також комп'ютері, на що звертається увага в юридичних джерелах [9; 11]. Для цього може проводитися фотографування або відеозапис зображення на екрані дисплея. Під час огляду комп'ютера не-обхідно: зупинити програми й зафіксувати в протоколі результати своїх дій, відобразити зміни, що відбулися на комп'ютері; визначити наявність у комп'ютера зовнішніх пристроїв – накопичувачів інформації на твердих магнітних дисках (вінчестері), відобразити в протоколі й на схемі, яка до нього додається, місцезнаходження комп'ютера і його периферійних пристроїв (принтера, модема, клавіатури, монітора тощо); відобразити в протоколі призначення кожного пристрою, назву, серійний номер, комплектацію (наявність і тип дисководів, мережних карт й ін.), наявність з'єднання з локальною обчислювальною мережею й (або) мережами телекомунікації, стан пристроїв (цілі або зі слідами зламу); точно описати порядок з'єднання між собою зазначених пристроїв, за необхідності зазначити сполучні кабелі й порти їхнього підключення, після чого від'єднати пристрої від комп'ютера [20, с. 97].

Сьогодні є два способи отримання комп'ютерної інформації в ході проведення огляду місця події (обшуку, тимчасового доступу до речей і документів): вилучення засобів комп'ютерної техніки з подальшим вивченням всієї комп'ютерної інформації в процесі проведення експертизи або копіювання інформації, яка представляє інтерес для справи. Кожен із зазначених способів має свої позитивні й негативні сторони. Вилучення всіх засобів комп'ютерної техніки прискорює сам процес розслідування, дає можливість спрямувати всі сили на пошук інших матеріальних слідів (документів, слідів пальців рук тощо), а також можливість у подальшому, залучивши необхідних спеціалістів, більш детально вивчити всю інформацію, що міститься в пам'яті комп'ютера. Це практично гарантує виявлення навіть професійно прихованої інформації, яка має значення для справи [2, с. 5]. У юридичній літературі є й інші міркування [12, с. 158–163].

На окрему увагу при розслідуванні шахрайства в банківській сфері заслуговує дослідження особливостей проведення допиту, процесуальний режим якого визначений ст. 224–227 КПК України. Водночас існує низка специфічних моментів, властивих допиту при розслідуванні шахрайства в банківській сфері. Зокрема, питання, що з'ясовуються при допиті потерпілого у справі про шахрайство: за яких обставин потерпілий познайомився з шахраєм (коли, де

дизнався про фірму, від імені якої вчинені шахрайські дії), яку мету при цьому він переслідував; що обіцяв потерпілому шахрай, що вимагав та що отримав від нього, що передав потерпілому; скільки разів відбувалися зустрічі, де, коли і який час, як довго тривали; був шахрай один чи в складі групи, яка роль кожного співучасника в шахрайстві, їхні прикмети; як рекомендувався шахрай, чи показував він які-небудь документи; у чому виразився матеріальний збиток, спричинений потерпілому; яка сума збитку; які прикмети грошей або речей, переданих потерпілим шахраєві; хто може підтвердити обставини шахрайства [8, с. 214–215].

С.А. Удовиченко зазначає, що специфіка допиту при розслідуванні злочинів у банківських структурах, окрім індивідуальності, прямої залежності від комплексу тактичних прийомів, застосовуваних у ході його проведення, визначається таким: 1) серед осіб, причетних до злочину або іншим чином пов'язаних із подією злочину, в більшості випадків фігурують ті, які мають спеціальну фінансово-економічну, юридичну, технічну освіту або професійну комп'ютерну підготовку; 2) під час допитів слідчому часто доводиться стикатися зі специфічною термінологією (професійним сленгом), з допомогою якої спілкується більшість допитуваних; на жаль, багато практичних працівників не мають належного досвіду й рівня знань у банківській сфері, що впливає на якість допиту; 3) метою допитів на початковому етапі розслідування є насамперед з'ясування загальної картини події, яка мала місце, схем здійснення тієї чи іншої операції, розшифрування численних документів, бухгалтерських проводок, рахунків, окремих цифрових записів та отримання відповідних пояснень щодо них [26, с. 93–94].

У цьому зв'язку окремі науковці зазначають, що під час допиту директора необхідно встановити: 1) з якою метою було створене це підприємство (організація); 2) хто фінансував створення й на яких умовах; 3) де розташовуються офісні, складські, виробничі приміщення і сховища; 4) хто засновник підприємства, хто займався реєстрацією; 5) яке коло функціональних обов'язків, які повноваження відносно одержання позики; 6) хто готував документи для представлення в кредитну установу; якщо сам не готував, то кому доручав; 7) з якою метою був намір використати одержані кошти; чи були виробничі можливості для їх використання; 8) які документи підтверджують наміри використати одержані кошти за цільовим призначенням; 9) з якою метою були використані одержані кошти; 10) які документи підтверджують справжнє використання коштів; 11) чи оберталися одержані кошти на готівку; 12) хто складав і підписував платіжні доручення й видаткові касові ордери для використання кредиту; 13) чи була можливість одержання кредиту без підробки документів; 14) що було гарантом повернення кредиту; 15) з ким велися переговори в кредитній установі; 16) чи давався хабар при одержанні кредиту; кому і в якому розмірі; 17) яке нерухоме майно є у власності та його місцезнаходження; 18) який має авто-

транспорт (службовий, особистий), де він. Цю особу також варто допитати стосовно порядку ведення бухгалтерії на підприємстві (організації). Так, під час допиту бухгалтерів підприємства-позичальника слід пам'ятати, що вони можуть виступати в ролі співучасників. Відповідно до своїх функціональних обов'язків, бухгалтери складають баланс, займаються бухгалтерською звітністю, підписують фінансові документи, нерідко беруть участь у розподілі й витраті грошових коштів. Під час допиту бухгалтера необхідно з'ясувати такі питання: 1) чим займалося це підприємство, його вид діяльності; 2) які функціональні обов'язки цієї особи; 3) порядок ведення й наявність первинних бухгалтерських документів; 4) чи знав бухгалтер про нецільове використання одержаних коштів; 5) який існує контроль за використанням коштів на їхньому підприємстві; 6) чи всі документи на одержання позики він бачив; 7) у якій формі одержували позику; 8) хто їздив у банк за грошима; 9) чи наявні раніше одержані й невикористані кредити; 10) із яких джерел припускалося виплачувати борг. З боку кредитора допиту підлягають співробітники, відповідальні за видачу позик (голова правління, члени правління, співробітники кредитного відділу). Під час їхнього допиту треба з'ясувати: 1) які відомчі акти, інструкції передбачають порядок та умови видачі кредиту; 2) що входить у коло функціональних обов'язків цих осіб; 3) хто проводив переговори з позичальником і на яких умовах; 4) хто приймає остаточне рішення про надання позики (офіційно й неофіційно); 5) чи проводилася перевірка платіжної спроможності позичальника; 6) які підстави для надання пільгового кредиту; 7) причини допущених порушень процедури видачі позики [15, с. 123–125; 3, с. 30; 10, с. 223–226]. Інші науковці пишуть, що слід опитати засновників підприємства й з'ясувати такі обставини: а) хто був ініціатором створення підприємства; б) за яких обставин прийнято рішення про створення підприємства й підписано ними договір; в) чи всі вони брали участь у цьому, чи не підроблено підписи або відбитки печаток деяких із них; г) який був порядок формування й компетенції органів управління підприємства та контролю, порядок розподілу прибутку і створення фондів підприємства; г) хто запропонував на посаду керівника, заступників, головного бухгалтера, інших осіб, як давно засновники їх знають, які стосунки з ними підтримують [18, с. 227]. В.П. Головіна пише, що слід з'ясувати а) питання організаційного характеру: мета кредиту, чому для його отримання було обрано саме цей банк; хто саме готував його кредитну справу, хто її формував, видавав і візував документи, хто укладав угоди страхування, застави, де знаходиться майно, що має бути заставленим, кому воно належить; б) питання, що стосуються об'єктивної сторони складу злочину: хто і з якою метою заносив неправдиві дані в баланс, в інші документи; якою є роль працівників кредитних установ у незаконному отриманні кредиту, у чому саме вона виразилася. Ретельно відбиваючи показники в протоколі допиту, а потім зіставляючи їх

із фактичними даними, що містяться в документах, у показаннях інших осіб, можна виробити лінію щодо виявлення неправди [6, с. 146–149].

У цьому сенсі буде важливим виокремлення типових обставин, що стосуються предмета допиту про шахрайство в банківській сфері. На нашу думку, такими обставинами є: 1) мета злочину; 2) предмет злочину; 3) особа злочинця або наявність співучасників; 4) якими є способи вчинення та приховання злочину; 5) місце й роль корумпованих зв'язків при вчиненні злочину; 6) у вчиненні яких злочинів брав участь допитуваний; 7) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); 8) винуватість обвинуваченого у вчиненні злочину й мотиви злочину; 9) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують чи обтяжують відповідальність; 10) характер і розмір збитку, заподіяного злочином, а також розмір витрат установ охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння; 11) причини й умови, що сприяють учиненню злочину; 12) організований характер злочину; 13) наявність і склад організованого формування та інші.

Важливим способом одержання доказової інформації є обшук, процесуальний режим якого визначений ч. 3 ст. 208, ч. 5 ст. 236, ст. ст. 223, 234–236 КПК України. Важливим є саме відшукування певних об'єктів, серед яких необхідно виокремити наступні: 1) документи (ділові, бухгалтерські, що засвідчують особу, підтверджують право володіння будь-яким майном, листи, нотатки, чернетки), записні телефонні книжки, роздруковки з факсів, дискети з інформацією, печатки й штампи, пристосування для їх виготовлення, а також грошові кошти, коштовності, предмети антикваріату, кредитні картки, цінні папери – все те, що може бути використане для відшкодування нанесених збитків [16, с. 157–163; 6, с. 146–149]; 2) певна документація, пов'язана з розпорядженнями, наказами про видачу певної пільги, кредитів тощо; 3) документи про право власності на домоволодіння, машини, гроші, цінності, виражені в будь-якому вигляді; 4) документи, які відбивають незаконні дії, що супроводжувалися вчиненням шахрайства в банківській сфері, або документи, нотатки, які можуть відображати вчинення інших злочинів, без яких неможливо було б вчинити шахрайство в банківській сфері; 5) документи, що стосуються службової діяльності, у тому числі записні книжки тощо; 6) документи, що свідчать про підготовку до вчинення злочину (методична література, добірки статей, відомості про співільників та ін.); 7) носії комп'ютерної техніки з електронними документами (розмножувальна техніка, електронні записники та

ін.); 8) носії комп'ютерної техніки з інформацією про переписку та контакти.

Необхідно зазначити, що у зв'язку зі специфікою об'єктів пошуку місцями їх приховування можуть бути: банківська установа, місце проживання особи злочинця, організація, яка отримала певний кредит, місце реєстрації юридичної особи, страхові компанії чи нотаріус; взаємопов'язані й афілійовані структури; транспорт та інші.

Обшук засобів комп'ютерної техніки може претендувати на самостійний вид обшуку у зв'язку з тим, що комп'ютерна інформація є специфічним об'єктом пошуку; обстеження комп'ютерної техніки й носіїв інформації може набувати самостійного значення; іноді відсутня можливість вилучення комп'ютера; обстеження комп'ютерної техніки і її носіїв завжди передбачає необхідність запрошення відповідного спеціаліста (у галузі комп'ютерних технологій, комп'ютерних систем тощо); відбувається комп'ютеризація суспільства й окремих сфер суспільного життя.

Певні труднощі складає обстеження комп'ютерної техніки при обшуку. У цьому сенсі справедливою є пропозиція окремих науковців виявити насамперед такі обставини: чи заблоковане приміщення, де міститься комп'ютер, електронною системою допуску або охоронною сигналізацією і які технічні засоби забезпечення використовуються для цього; чи підключений комп'ютер до мережі Internet, яка його адреса в цій мережі; розташування комп'ютерної техніки в приміщенні; хто має доступ до роботи на комп'ютерах, їхній фаховий рівень [23, с. 18–19]. Тому під час обстеження комп'ютерної техніки необхідно забезпечити участь спеціаліста: програміста, системного аналітика, інженера із засобів зв'язку. До того ж для проведення обшуку необхідно підготувати спеціальне обладнання для зчитування і збереження отриманої інформації (ноутбук, чисті дискети, змінний дисковод і вінчестер, прилади для вимірювання магнітного поля, екрановані футляри). Підбір технічних засобів варто проводити разом зі спеціалістами залежно від умов майбутнього обшуку [16, с. 157–163; 13, с. 181–186].

Висновки. Отже, дослідження окремих особливостей виявлення обставин, що підлягають з'ясуванню при розслідуванні шахрайства в банківській сфері, є достатньо важливим і дозволить визначити підслідність досудового розслідування матеріалів кримінального провадження, що фактично обумовлює напрямки розслідування, напрямки взаємодії оперативних підрозділів органів досудового слідства, а також простежити певні взаємозв'язки осіб, що вчинили злочин, розподіл функцій та участь у вчиненні злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Буцан О.П. Кредитно-фінансове шахрайство та особливості його розслідування / О.П. Буцан // Збірник наукових праць Харківського Центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. – Вип. 5. – X. : Право, 2002. – С. 74–95.
2. Варфоломеева Т.В. Производные вещественные доказательства / Т.В. Варфоломеева. – М. : Юрид. лит., 1980. – 48 с.
3. Василюк В.І. Типові способи необґрунтованого одержання кредитів при вчиненні шахрайств з фінансовими ресурсами та шляхи їх розслідування / В.І. Василюк // Право України. – 2000. – № 10. – С. 28–31.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь: Перун, 2009. – 1736 с.
5. Великанов С.В. Ситуаційний підхід як засіб підвищення ефективності організації розслідування злочинів / С.В. Великанов // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали міжнар. наук. конф., 15 трав. 2008 р. – Х., 2008. – С. 181–184.
6. Головіна В.П. Розслідування шахрайств з грошово-кредитними ресурсами у банківській сфері на початковому етапі / В.П. Головіна // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС. Спец. вип. : у 2 ч. – Ч. 1 : Нове кримінальне і кримінально-процесуальне законодавство та завдання юридичної підготовки кадрів ОВС України. – Луганськ : РВВ ЛАВС, 2002. – С. 146–149.
7. Горбачов О.В. Предмет і межі доказування у справах про злочини у небанківських кредитно-фінансових структурах / О.В. Горбачов // Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 15–16 груд. 1998 р. – Х., 1999. – С. 256–259.
8. Исютин-Федотков Д.В. Криминалистический словарь-справочник / Д.В. Исютин-Федотков. – М. : Юрлитинформ, 2010. – 464 с.
9. Касаткин А.В. Тактика собирания и использования компьютерной информации при расследовании преступлений : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / А.В. Касаткин ; Акад. МВД России. – М., 1997. – 23 с.
10. Керівництво з розслідування злочинів : [наук.-практ. посіб.] / за ред. В.Ю. Шепітька. – Х. : Одиссей, 2009. – 960 с.
11. Коваленко В.В. Розслідування шахрайств і пов'язаних із ними злочинів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків : [монографія] / В.В. Коваленко, А.І. Анапольська. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2013. – 224 с.
12. Крылов В.В. Основы криминалистической теории расследования преступлений в сфере информации : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / В.В. Крылов ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М., 1998. – 50 с.
13. Курман А.В. Способы совершения мошенничества с финансовыми ресурсами / А.В. Курман // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Вип. 47. – Х. : [б. в.], 2001. – С. 181–186.
14. Курман О.В. Методика розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Курман ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 21 с.
15. Курман О.В. Особливості виявлення та перевірки інформації щодо шахрайства з фінансовими ресурсами / О.В. Курман // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 4. – С. 123–125.
16. Курман О.В. Проблеми розслідування шахрайства з фінансовими ресурсами / О.В. Курман // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Вип. 67. – Х. : НЮАУ, 2004. – С. 157–163.
17. Курман О.В. Специфіка отримання початкової інформації щодо шахрайства з фінансовими ресурсами / О.В. Курман // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Вип. 72. – Х. : [б. в.], 2005. – С. 167–172.
18. Ларичев В.Д. Коммерческое мошенничество в России. Способы совершения. Методы защиты / В.Д. Ларичев. І.М. Спирин. – М. : Экзамен, 2001. – 256 с.
19. Лисиченко В.К. Содержание и функции следственного (судебного) осмотра документов / В.К. Лисиченко // Криминалистическая и судебная экспертиза : республік. межведомств. сб. – Вип. 11. – К. : РИО МВД Украины, 1975. – С. 29–38.
20. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посіб. / за ред. Н.І. Клименко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 216 с.
21. Паламар Д.С. Подія шахрайства з фінансовими ресурсами як елемент предмета доказування / Д.С. Паламар // Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., 30 жовт. 2009 р.: у 2 ч. – Запоріжжя, 2009. – Ч. 1. – С. 89–93.
22. Петренко П.Д. Тактичні особливості проведення огляду місця події під час розслідування посадових злочинів у банківській сфері / П.Д. Петренко // Юридичний журнал. – 2010. – № 12. – С. 63–66.
23. Салтевський М.В. Основы методики розслідування злочинів, скоєних з використанням ЕОМ : [навч. посіб.] / В.М. Салтевський. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2000. – 34 с.
24. Сатуев Р.С. Экономическая преступность в финансово-кредитной системе / Р.С. Сатуев, Д.А. Шраер, Н.Ю. Яськова. – М. : Центр экономики и маркетинга, 2000. – 272 с.
25. Столяров В.И. Диалектика как логика и методология науки / В.И. Столяров. – М. : Политиздат, 1975. – 337 с.
26. Удовиченко С.А. Допрос подозреваемого при расследовании преступлений, совершаемых в банковских структурах / С.А. Удовиченко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. – Вип. 7. – Х. : Право, 2007. – С. 93–98.
27. Шепітько В.Ю. Справочник следователя / В.Ю. Шепітько. – К. : Вид. Дім «Ін Юре», 2001. – 216 с.
28. Яблоков Н.П. Расследование организованной преступной деятельности : [практ. пособие] / Н.П. Яблоков. – М. : Юристъ, 2002. – 172 с.